

НОВАТОРСТВО ІВАНА СОКОЛЯНСЬКОГО І ЙОГО ОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ У МІСТІ УМАНІ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Стаття присвячена новаторським ідеям Івана Соколянського як громадського діяча, науковця та педагога-практика. Увага приділяється уманському періоду його освітньої діяльності. Життя і творчість Ольги Скороходової демонструють дієвість принципів новаторської педагогічної системи І. Соколянського.

Згідно з визначенням С.У. Гончаренка, "педагогічне новаторство – це термін, який вживається для позначення діяльності вчителів та вихователів, спрямованої на поліпшення процесу навчання і виховання, на його раціоналізацію. Педагогічне новаторство може здійснюватися у вигляді діяльності експериментальних, пілотних, авторських шкіл" [1: 233-234]. На нашу думку, новаторство має дещо ширшу сферу застосування і є притаманним не лише сучасній педагогічній думці. На кожному етапі те, що є кардинально новим, відмінним від традиційно усталених норм і положень, може вважатися новаторством, а людина – автор ідей і їх реалізатор – новатором. Саме з цих положень ми виходили у нашій статті, метою якої є висвітлення ідей І. Соколянського як новатора у громадському житті, науковій і педагогічній діяльності. Нове і нетрадиційне часто зазнавало неприйняття і тиску у Радянському Союзі у 30-ті роки, тому висвітлення реакції традиційної педагогічної науки і держави також серед завдань статті. Ми розглянули новаторські ідеї І. Соколянського щодо національної української школи, яка має надавати освіту рідною мовою і бути поза політикою. Новаторськими є також підходи до навчання дітей з комбінованими вадами, об'єднані в цілісну результативну систему.

Окреслення концептуальних засад педагогічної думки було б неповним без звернення уваги на виховання і навчання дітей з фізичною та інтелектуальною аномальністю. Як зазначає М.Д. Ярмаченко, "Сліпота, глухота, сліпо-глухота, олігофренія тощо збіднюють можливості участі особистості у виробничому та суспільному житті, ускладнюють її навчання і виховання. Саме тому спеціально організоване навчання аномальних дітей виникло порівняно пізно... Спеціальні школи почали створюватися лише в кінці XVIII століття. Оскільки навчання аномальних дітей за своєю суттю дуже складне і потребує спеціального навчання, а вартість його була досить висока, скористатися ним могли тривалий час лише діти багатих людей. Масове ж навчання аномальних дітей стало можливим лише в кінці XIX – на поч. XX століття. Саме в цей час формується дефектологія як окрема галузь у системі педагогічних наук" [2: 24].

На Черкащині склалися сприятливі передумови до розвитку цієї галузі, адже ще після виходу "Наказу про будівництво богоділень" у 1670 році саме в Умані і Черкасах були відкриті такі заклади опіки глухонімих. Широко відомі імена сліпоглухих людей, які досягли у своєму розвитку високого інтелектуального рівня, – це перш за все, Елен Келлер у США і Ольга Скороходова в нашій країні. Науковій громадськості відомі також імена їхніх учителів – Анни Саліван та І. Соколянського. Саме в Умані І.П. Соколянський в 1919 році організував школу для глухих дітей, згодом був завідувачем Уманської народної освіти. У той час у стінах вищого початкового училища (теперішнього Уманського педагогічного коледжу) діяв Народний університет імені Тараса Шевченка. Перед його численними слухачами виступали викладачі-лектори, "... серед останніх – середнього зросту людина з пишною русавою шевелюрою – лектор, який розкривав перед слухачами таємниці психології і педагогіки... Цим лектором був 30-річний Іван Соколянський, що з 5-го лютого 1920 року завідував учбово-лекційною секцією Уманського відділу народної освіти, а пізніше й усім цим відділом, який містився тоді по вулиці Садовій" [3: 4].

У архівах газети "Уманська зоря" знаходимо інформацію про те, що "недовго, але плідно працював в Умані Іван Панасович Соколянський, багато уваги й сил віддав він налагодженню шкільної справи, позашкільної освіти, дошкільного виховання. З його ініціативи 25 квітня 1920 року в місті було відкрито перший дитячий клуб, налагоджено нормальну роботу місцевої школи глухонімих, відкрито для відвідувачів громадський Народний музей мистецтв, упорядковано Єдину народну бібліотеку та ін." [3: 4]. З цікавими і змістовними доповідями виступав І.П. Соколянський на першій педагогічній конференції учителів Умані, яка відбулася 20 – 26 червня 1920 року. "Новизна матеріалу та оригінальність прийомів при гарній демонстрації з учнями з місцевої школи глухонімих викликали дуже велике зацікавлення учителів", – так писала про доповідь І. Соколянського газета "Вісник Уманського ревкому" від 1 липня 1920 року [3: 4].

У М.Д. Ярмаченка читаємо, що "у дореволюційний час на Україні не було жодної школи для глухих дітей, де б навчання проводилось українською мовою. І.П. Соколянський уперше поставив питання про навчання глухонімих дітей рідною мовою (1910 р.). Він вказував, що сама школа ставить серйозні перешкоди: замість того, щоб розвивати рідну мову, зачатки якої є майже у кожній дитини при вступі в школу, вона переучує її" [2: 28]. До презентації на Всеросійському з'їзді діячів виховання в кінці грудня 1910 року був наданий матеріал "Про навчання українських глухонімих дітей рідною мовою", який згодом увійшов до збірки доповідей, хоча, як зазначив М.Д. Ярмаченко, сам виступ на з'їзді озвучений не був. Згодом І. Соколянському довелося неодноразово поплатитися за свою національну самосвідомість.

У грудні 1933 року І. Соколянський був заарештований і засуджений до 10 років позбавлення волі за "буржуазний націоналізм". Завдяки протекції М. Горького (за деякими версіями) він був звільнений, проте в жовтні 1937 року знову заарештований, як представник "школи українського фашизму в питаннях педагогіки", яка "виявляє себе рідною сестрою педагогічних шкіл німецького, українського зарубіжного, італійського та інших фашизмів". І. Соколянський був звинувачений у "войовничій біологізації виховного процесу" [4: 154].

У 20 роки ХХ століття всі провідні педагоги перейшли на рефлексологічні позиції. Сутність рефлексології полягає в тому, що вся поведінка людини, починаючи з елементарних органічних реакцій і закінчуючи найскладнішими актами творчості, зводиться до рефлексів. Її основні положення лягли в основу педагогічної рефлексології, мета якої, виходячи із знань про дитину, її фізіологію, анатомію, на основі умовних і безумовних рефлексів, раціонально організовувати все життя дитини, її виховання, що власне стало основою педології. Усі відомі вчені того часу – О. Залужний, І. Соколянський, В. Протопопов, А. Володимирський – були одночасно і рефлексологами, і педологами. М. Левківський визначає педологію (від грецьк. *наука про дитину*) як науку, "... предметом вивчення якої вважається дитина, і яка охоплює своїм змістом анатомію, фізіологію, біологію, психологію та соціологію дитини" [5: 293]. Такий аполітичний підхід у 30 – ті роки був неприпустимим, тому ідеї були піддані нищівній критиці, а їх автори – гонінням.

Піддали нищівній критиці і статтю Соколянського, опубліковану у першому числі національного журналу "Вільна українська школа" наприкінці 1917 року, у якій стверджувалася ідея про те, що "... оздоровлення школи щонайменше залежить від тієї чи іншої політичної ситуації... Політика і педагогіка – непримиримі вороги" [6: 8].

Логічний ряд, вибудований недоброзичливцями, виявився справді страхотливим: біологізація виховання заперечує його суспільний, отже, класовий характер, а відтак виступає проти марксистсько-ленінської педагогіки, а тому й комуністичної партії і радянської держави. Аргументи, як видно, далекі від наукових, проте достатньо вагомі для того, щоб зламати життя людині й зруйнувати наукову і педагогічну кар'єру, позбавивши тим самим надії тисячі людей, які потребували педагогічної підтримки і допомоги. Нагадаємо, що йшлося про дітей з комбінованим дефектом, які конче потребували кваліфікованого підходу і віри в те, що сліпоглухонімі діти мають потенційну можливість повноцінного розумового розвитку, проте власними зусиллями ніколи не можуть досягнути навіть незначного розумового розвитку. Без спеціального навчання така дитина залишається повним інвалідом.

При правильному педагогічному керівництві у таких дітей виникають і розвиваються все більш складні форми спілкування – від елементарних жестів до словесного мовлення. Це дозволяє сліпоглухоніми дітям успішно оволодівати програмою середньої школи, а деяким з них – закінчувати вищі навчальні заклади. Унікальним прикладом цього може слугувати життя і робота учениці І. Соколянського О.І. Скороходової. У дитинстві Ольга Іванівна захворіла на менингіт і повністю втратила зір, а згодом і слух. Важке дитинство, а пізніше і смерть батьків залишили глибоку рану, що могло за несприятливих обставин призвести до безрадінного існування, саме тому, глибоко розуміючи ці проблеми, вона згодом присвятила все своє життя дефектології. Трилогія О. Скороходової "Як я сприймаю навколишній світ" (1947), "Як я сприймаю і уявляю навколишній світ" (1956) і "Як я сприймаю, уявляю і розумію навколишній світ" (1972) об'єднана спільною ідеєю – "ідеєю необмежених пізнавальних здібностей людської особистості і неймовірних компенсаторних можливостей людського організму". Саме останню книгу трилогії автор подарувала Уманському музею народної освіти, який відкрився 12 грудня 1975 року. Над збором матеріалів напружено працював Сергій Пахомович Палій, при поповненні інформацією вів активне листування з численними організаціями та приватними особами, серед яких була і Ольга Іванівна Скороходова як вихованка першого Уманського завісцьквно Івана Панасовича Соколянського.

У кінці червня 1976 року Ольга Іванівна приїздила в м. Умань, де зустрічалася з викладачами, вчителями, студентами, учнями, розповідала про своє життя, про свою трудову діяльність, згадувала свого Вчителя.

"... Кожний день, який я провела в Умані, тепер уявляється мені святом, як відродно і світло було на душі, не дивлячись на те, що перед кожним виступом я трішки хвилювалася. Такі хвилювання проходять, і настає спокій, коли починала говорити. Я дуже задоволена, що мої виступи в Умані були цікаві і корисні слухачам. По дорозі до Києва мені було сумно і жаль розлучатися з новими друзями, з якими, може таке бути, ніколи не зустрінуся", – так висловлювалася Скороходова О.І. про свою поїздку в Умань.

Вона багато могла розповісти про свого Вчителя, вихователя та майбутнього колегу в роботі у Інституті дефектології в Академії педагогічних наук. Ольга Скороходова з вдячністю згадує І. Соколянського і визнає, що він "...був учителем і старшим другом...якби не була вихованкою І.О. Соколянського, то не добилася б усього того, чого добилася у своїй науковій, педагогічній та громадській діяльності" [7: 15].

Юрій Смолич у своїх спогадах називає Івана Панасовича "... рятівником десятків і сотень сліпих, німих і глухих, що він – новатор, який вмів навчати сліпого розрізняти барви, глухого – пізнавати гаму, німого – передавати свої думки" [8: 4]. У громадському житті новаторство І. Соколянського виявлялося у прогресивній позиції щодо української національної школи, яка мала бути цариною знань, вільною від політики. У науковій діяльності він був одним з перших українських вчених, чию увагу привернули люди з комплексними дефектами, а у педагогічній практиці – рятівником і ланкою, яка пов'язувала дитину з навколишнім світом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. – Київ: Либідь, 1997. – 376 с.
2. Ярмаченко М.Д. Історія сурдопедагогіки. – К.: Вища школа, 1975. – 425 с.
3. Комарницький М. Професор І.П.Соколянський // Уманська зоря. – 1969. – № 57-58. – С. 4.
4. Хиллиг Г. Прометей Макаренко и "Главбоги" Педолимпа. – Магбург, 1997. – 154 с.
5. Левківський М.В. Історія педагогіки: Підручник. – Київ: Центр навчальної літератури, 2003. – 360 с.
6. Соколянський І. На педагогічні теми // Вільна українська школа. – 1917. – № 1. – С.7-10.
7. Скороходова О. Пам'ятаю той день... // Заклик. – 1975. – № 12. – С. 15-18.

8. Смолич Ю. Спогади про І.П. Соколянського // Дружба народів. – 1968. – № 5. – С. 93-97.

Матеріал надійшов до редакції 28.09.2007 р.

Экало С.П. Новаторство Ивана Соколянского и его образовательная деятельность в городе Умань Черкасской области.

Статья посвящена новаторским идеям Ивана Соколянского как общественного деятеля, научного работника и педагога-практика. Внимание уделяется Уманскому периоду его образовательной деятельности. Жизнь и творчество Ольги Скороходовой демонстрируют эффективность принципов новаторской педагогической системы И. Соколянского.

Ekalo S.P. The Innovation of Ivan Sokolyanskiy and his Educational Activity in Uman', Cherkasy Region.

The article is devoted to the innovatory ideas of the public man, scientist and practicing teacher Ivan Sokolyansky. A special attention is given to the Uman period of his work. Olha Skorohodova's life and work demonstrate the effectiveness of I. Sokolyansky's innovatory pedagogical system principles.